

МЕТОДЫКА І ВОПЫТ

Актуальная тэма

НАВУЧАННЕ ПЕРАКЛАДУ ТЭКСТАЎ НАВУКОВАГА СТЫЛЮ

МЕТАДЫЧНЫЯ ПАРАДЫ ДА ВЫКЛАДАННЯ КУРСА “БЕЛАРУСКАЯ МОВА: ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА” Ў НЕГУМАЊТАРНЫХ ВНУ

Выкладанне беларускай мовы ў негуманітарных ВНУ прадугледжвае вывучэнне студэнтамі спецыфікі функцыянавання навуковага стылю сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Беларуская мова (прафесійная лексіка) – дысцыпліна, якая ў першую чаргу дапамагае навучэнцам негуманітарных ВНУ наладжваць зносіны на роднай мове ў прафесійнай сферы, рэферыраваць прафесійна арыентаваныя і навуковыя тэксты, самастойна складаць навуковыя тэксты, выступаць з навуковымі дакладамі і публічнымі прамовамі і інш. Гэтая дысцыпліна таксама накіравана на засваенне і прафесійнае выкарыстанне беларускай навуковай тэрміналогіі, а таксама на выпрацоўку ў студэнтаў уменняў правільна перакладаць навуковыя тэксты з рускай мовы на беларускую.

Існуе думка, што пераклад тэкстаў навуковага стылю не выклікае асаблівых цяжкасцей, паколькі такі від працы дазваляе выконваць пераклад літаральна, слова ў слова. Разам з тым пераклад навуковага тэксту павінен праводзіцца з выключнай увагай да зместу, што патрабуе ад студэнтаў неабходных фонавых ведаў па тэматыцы тэксту, таму што найважнейшым этапам перакладу з’яўляецца разуменне тэксту, а пераклад – сродак атрымання інфармацыі з тэксту. Пры выкананні перакладу недастаткова валодаць правапіснымі, марфалагічнымі, лексічнымі і іншымі нормаў рускай і беларускай моў: студэнты павінны ведаць асаблівасці перакладу тэрміналогіі, мець навыкі працы з навуковым стылем, ведаць заканамернасці і прыёмы перакладу спецыяльных тэкстаў.

На сучасным этапе інавацыйныя метады і формы выкладання ў негуманітарных ВНУ павінны прадугледжваць шырокае выкарыстанне інтэрнэт-рэсурсаў. Усё больш распаўсюджваецца меркаванне, быццам перакладчыцкая дзейнасць можа быць цалкам фармалізавана і заменена камп’ютарнай. Павялічылася колькасць камп’ютарных праграм руска-беларускага перакладу.

Падчас пазааўдыторнага перакладу (самастойная праца студэнта) сучасны навучэнец часта

звяртаецца да аўтаматызаванай сістэмы перакладу. У сувязі з гэтым для выкладчыкаў беларускай мовы ў негуманітарных ВНУ актуальным становіцца не столькі навучанне ўласна перакладу навукова-тэхнічнага тэксту, колькі фарміраванне ў студэнтаў навыкаў рэдагавання камп’ютарных перакладаў. Можна прапанаваць наступны парадак рэдагавання беларускага варыянта тэксту, перакладзенага з рускай мовы на беларускую пры дапамозе камп’ютарнай праграмы.

1. Праверце тэкст на наяўнасць слоў, якія ўвогуле не былі перакладзеныя і захоўваюць рускую графіку. Часцей за ўсё не перакладаюцца складаныя словы, вузкасפעцыяльныя тэрміны. Звярніце ўвагу на ўласныя назоўнікі: яны часта не перакладаюцца, ці транслітуюцца, ці перакладаюцца няправільна.

2. Удакладніце і выпраўце пераклад абрэвіатур у выпадку іх несупадзення ў беларускай і рускай мовах (КПД – ККДз, км/ч – км/г, ОАО – ТАА).

3. Праверце, як перакладзены вылучаныя курсівам словы: найчасцей застаюцца нязменнымі або замяняюцца двукоссямі.

4. Выпраўце парадак слоў пры перакладзе дзеепрыметнага звароту, які знаходзіцца перад паяснёным назоўнікам, у выпадку перакладу яго апісальным зваротам (даданым сказам са злучальным словам *які* або *што*).

5. Выпраўце марфалагічныя памылкі ў канчатках прыметнікаў і (ці) дзеесловаў у выпадку несупадзення формаў роду або ліку назоўнікаў у беларускай і рускай мовах.

6. Праверце канчаткі назоўнікаў і выпраўце памылкі. Звярніце асаблівую ўвагу на канчаткі назоўнікаў – аднародных членаў сказа.

7. Выпраўце памылкі пры ўтварэнні і ўжыванні формаў ступеней параўнання прыметнікаў.

8. Выпраўце памылкі ў кіраванні і дапасаванні, у каардынацыі дзейніка і выказніка.

9. Праверце і выпраўце памылкі пры перакладзе ўнутрымоўных і міжмоўных амонімаў. Пры гэтым трэба быць асабліва ўважлівым, бо

памылкі такога тыпу вельмі складаныя і распаўсюджаныя.

Прапануем сістэму спецыяльных практыкаванняў, накіраваных на прадухіленне і выпраўленне распаўсюджаных тыповых памылак у выніку камп'ютарнага перакладу.

Заданне 1. Выпраўце памылкі пры перакладзе ўнутрымоўных і міжмоўных амонімаў.

1. Колькасць цеплыні, якая вылучаецца пры праходжанні току, па законе *Джоўль-Ленасі* прапарцыянальна электрычнаму *супраціву*.

2. Існуюць розныя падыходы да вызначэння *ўтрымання* эканомікі.

3. Адзінай досыць магутнай крыніцай энергіі доўгі час былі генератары *сталлага* току.

Заданне 2. Выпраўце памылкі ў канчатках прыметнікаў / займеннікаў і / ці дзеясловаў у выпадку несупадзення формаў роду або ліку назоўнікаў у беларускай і рускай мовах.

1. Для аўтаматычнай дугавой зваркі пад флюсам выкарыстоўваюць *непакрытую электродную* дрот і флюс.

2. Люмінесцэнтнае святло занадта *слабы*, паколькі кожны атам пры люмінесценцыі выпускае сваё святло ў розны час, не *ўзгодненае* з атамамі-суседзямі.

3. Дзеянне магутнай дугі і вельмі хуткі рух электрода ўздоўж нарыхтоўкі абумоўліваюць адцісканне расплаўленага металу ў бок, *процілеглую* кірунку зваркі.

Заданне 3. Выпраўце памылкі пры перакладзе дзеепрыметнікаў / дзеепрыметных зваротаў.

1. Машынабудаўнік Г. Мадэлі прапанаваў ушчыльненне поршня ў выглядзе *які самаўшчыльняецца* абшэўка (манжэты), без якога гідраўлічны прэс фактычна не мог дзейнічаць.

2. Зніжэнне хуткасці нейтронаў дазваляе павялічыць колькасць нейтронаў, якія ўзаемадзейнічаюць з ядрамі, а такім чынам, і колькасць *што дзеляцца* ядраў.

3. Сумесь паліва з паветрам рыхтуецца ў карбюратары ці ва ўпускным калектары пры дапамозе *якія распыляюць* фарсунак.

Заданне 4. Выпраўце памылкі ў канчатках вылучаных назоўнікаў / словазлучэннях з назоўнікамі.

1. Вадзяное кола ўжывалася ў млынах, на мануфактурных фабрыках, руднях, у прыладах для абрашэння і *асушванні*.

2. Хуткасць воза ўзраста пасля таго, як у вазы сталі запрагаць жывёл: аслоў, быкоў, *канёў*.

3. У другой палове XX ст. стаў вырабляцца легаваны чыгун з дадаткамі іншых металаў: *алюмінія*, *нікеля*, вальфраму, хрому і інш.

Заданне 5. Выпраўце памылкі пры ўтварэнні і ўжыванні формаў ступеней параўнання прыметнікаў.

1. *Найвялікшая* радыёактыўнасць была дасягнута пры апусканні цыліндра ў басейн з вадой.

2. На мове сучаснай механікі гэта значыць, што “каэфіцыент трэння качэння *ніжэй*, чым каэфіцыент трэння слізгання”.

3. *Найпростае* кола ўяўляла сабою круг, адпілаваны ад ствала дрэва.

Заданне 6. Выпраўце памылкі ў дапасаванні і кіраванні.

1. Цеплавая электрастанцыя такой жа магутнасці спаліла б за той жа перыяд *больш* ... 75 тыс. т. вугалю.

2. Потым два *такіх* круга злучылі востру.

3. Ворот – гэта два *злучаных* адно з адным колы, якія круцяцца вакол агульнай восі.

Заданне 7. Знайдзіце і выпраўце ўсе памылкі ў наступных сказах.

1. Пляц праствакутніка роўная твору яго даўжыні на шырыню.

2. Рух ажыццяўляецца па раскладзе, якія ў залежнасці ад якіх узбурваюць уздзеянняў – сходаў, спазненняў, пагодных умоў – могуць змяняцца па асобных аўтобусам ці ўсім які працуе на маршруце.

3. Выйгрыш у сіле, які дасягаецца ўжываннем нахільнай плоскасці, роўны стаўленню пройдзенага шляху да вышыні, на якую падняўся груз. Паколькі першая адлегласць заўсёды больш другога, то нахільная плоскасць дае *выйгрыш* у сіле.

Заданне 8. У прапанаваных сказах знайдзіце дзеепрыметнікі, формы якіх не ўласцівы беларускай мове, падбярыце для іх перакладу адпаведныя сродкі замены. Перакладзіце сказы на беларускую мову.

1. В ходзе эксперыментаў было обнаружено, что активность материала зависит от предметов, стоящих вблизи цилиндра.

2. Для обеспечения самоподдерживающейся цепной реакции необходимо такое количество урана, критическая масса которого была бы около 50 кг.

3. Такие нейтроны называют медленными, а нейтроны, образующиеся при делении и имеющие скорость 20 000 км/с, – быстрыми.

Асаблівую ўвагу варта звяртаць на наяўнасць у перакладах адхіленняў ад граматычных нормаў беларускай мовы. Каб дапамагчы студэнтам рэдагаваць камп'ютарныя пераклады навуковых тэкстаў, мэтазгодна актуалізаваць веды пра асаблівасці перакладу некаторых часцін мовы.

Назоўнік.

1. Формы множнага ліку рускіх назоўнікаў утвараецца пры дапамозе канчаткаў *-и, -ы, -а, -я, -е*. У беларускай мове назоўнікі множнага ліку маюць канчаткі *-ы, -і, -е*, параўнайце: *поля – палі*.

2. У месным склоне множнага ліку назоўнікі з прыназоўнікам *на* ў беларускай мове маюць канчаткі *-ах (-ях)*, а ў рускай мове – *-ам (-ям)*, параўнайце: *по каналам – на каналах, по линиям – на линиях*.

Фанетычныя адрозненні	Лексічныя адрозненні	Словаўтваральныя адрозненні	Марфалагічныя адрозненні	Сінтаксічныя адрозненні	Стылістычныя адрозненні
фактор – фактар	перевод – пераклад	снегоочиститель – снегаачышчальнік	по дорогам – па дарогах	описываемый факт – які апісваецца	следует говорить – вынікае

3. Вялікая колькасць памылак звязана з перакладам назоўнікаў другога скланення ў форме роднага склону адзіночнага ліку: *песка – пяску, прыёма – прыёму*.

Прыметнік.

1. Назіраецца несупадзенне канчаткаў у рускай і беларускай мовах у форме адзіночнага ліку мужчынскага роду назоўнага і вінавальнага склонаў: *высокий, магнітний – высокі, магнітны*.

2. Існуюць разыходжанні ва ўтварэнні вышэйшай ступені параўнання, у беларускай мове ў яе ўтварэнні выкарыстоўваюцца суфіксы *-ейш, -эйш*, а ў рускай – *-ее, -е, -и: сильнее – мацнейшы, красивее – прыгажэйшы*.

Дзеяслоў.

1. Зваротныя дзеясловы ў беларускай мове заканчваюцца на *-ся*, параўнайце: рус. *научились* – бел. *навучыліся*.

2. У беларускай мове не ўжываюцца многія формы дзеепрыметнікаў. Напрыклад, памылковым ужываннем будзе выкарыстанне наступных выразаў: *развіваюшыся краіны, апісваемы факт, кіруемая роля* і інш.

Дапамогуць сфарміраваць навыкі рэдагавання камп’ютарных перакладаў і наступныя практыкаванні.

1. Знайсці ў прапанаваным тэксце многазначныя словы і выканаць іх пераклад у адпаведнасці з кантэкстам; выбраць з шэрагу значэнняў многазначнага слова найбольш адэкватнае.

2. Паказаць на прыкладзе прапанаванага тэксту розныя варыянты яго перакладу з мэтай выбраць найбольш адэкватны.

3. Складзіце табліцу асноўных адрозненняў сучаснай беларускай літаратурнай мовы ад рускай і запоўніце яе пры паступовым перакладзе тэксту.

4. Супаставіце арыгінал тэксту і яго камп’ютарны пераклад; знайсці памылкі ці выправіць вылучаныя словы.

5. Перакладзіце і перафразіраваць зыходныя сказы і абзацы.

6. Параўнаць арыгінал і пераклад і знайсці перакладчыцкія трансфармацыі; сфармуляваць асноўную ідэю рускамоўнага тэксту на беларускай мове; вызначыць ключавыя словы з зыходнага тэксту і перакласці іх.

7. Вусна перакласці невялікі тэкст.

8. Перакладзіце інтэрнацыяналізмы з захаваннем беларускага правапісу.

9. Выпісаць з прапанаванага тэксту ўсе тэрміны і перакласці іх; перакласці тэрміны апісальным метадам.

10. Выпісаць з тэксту дзеепрыметнікі, перакласці іх; выправіць памылкі ў перакладзе дзеепрыметнікаў.

11. Знайсці ў зыходным тэксце на рускай мове словы, якія маюць марфалагічныя адрозненні ў беларускай мове і перакласці іх.

12. Складзіце план ці тэзісы рускамоўнага тэксту на беларускай мове.

Людміла ГРУЦКАЯ,
старшы выкладчык кафедры
беларускай і рускай моў БНТУ.
Наталля ПЯТРОВА,
кандыдат філалагічных навук.

Аўтары ахвяруюць ганарар на развіццё часопіса.

БЯСПЕЧНЫ НОВЫ ГОД

Усталёўваючы ёлку ў хатніх умовах, неабходна: прыбраць з памяшкання дываны; выкарыстоўваць толькі ўстойлівыя падстаўкі (крыжавіна ці вядро з пяском); сачыць, каб галінкі і верхавіна не дакраналіся да сцен, столі, мэблі і іншых хатніх рэчаў; нельга ставіць ялінку паблізу ацяпляльных прыбораў, у праходах і каля выхаду з памяшкання; нельга абкладваць яе ватай, якая не насычана вогнеахоўнай вадкасцю.

Калі на ёлцы загарэлася электрагірлянда, важна: абясточыць гірлянду (выцягнуць шнур з разетки ці адключыць электрычнасць у шчытку); вывесці з памяшкання людзей; выклікаць ратавальнікаў па тэлефоне 101; паспрабаваць справіцца з узгараннем самастойна, калі яно невялікае; паваліць ёлку на падлогу, каб полымя не ўздымалася ўгару; накрыць шчыльнай тканінай; ні ў якім разе не выкарыстоўваць вадку, калі ёлка штучная (падчас гарэння сінтэтычныя матэрыялы плавяцца і расцякаюцца, а пападанне вады на падпаленую паверхню прывядзе да распырсквання гарачых кропель, такім чынам – да павелічэння плошчы гарэння); засыпаць полымя пяском ці, пры яго адсутнасці, выкарыстаць вогнетушыльнік.

Цэнтральны раённы аддзел па надзвычайных сітуацыях г. Мінска.